

Giresun'da Ağaç Kültürü, Giresun'un Geleneksel El Sanatlarında Ağacın Yeri ve Önemi*

Mehmet ÖZMENLİ**
Ahmet GÜRSOY***
Abdullah DEMİR****

Özet

Ağaç bir milletin yaşamında en önemli yeri olan, bulunduğu topraklara can veren çok değerli bir varlıktır. Franklin Roosevelt'in dediği gibi "Bir milletin uygarlık düzeyi, üzerinde yaşadığı toprakları ağaçlandırmasıyla ölçülür". Uygarlığın temelinde ağaç, çiçek ve yeşillik bulunmaktadır. En eski devirlerden günümüze kadar Türk toplulukları arasında görülen yaygın inanışlardan birisi de ağacın ya da belli ağaç türlerinin kutsal kabul edilmesidir. Bu anlamda, ağaç kültürünün Türk sosyal hayatında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Muhtemelen, mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha birçok özelliğinden dolayı olsa gerek ağaç, Türk toplulukları arasında hayatın ve sonsuzluğun timsali olarak görülmüştür. Sonsuzluk düşüncesi de mitolojik inanmalara sürüklemiştir. Türkler ağacın oluşumu ile kendi hayatının tabii seyri arasında bir benzerlik olduğunu keşfetmiş ve yaşadığı her coğrafyada kutlu mekânlarla ağaçlar arasında münasebet kurmuştur. Ayrıca günlük hayatını kolaylaştırmak için ağaçtan azami oranda yararlanmışlardır. Proje çalışma alanımız olan Giresun ilinde de insanlar ağaçla ilgili birçok inanışlarını geçmişten günümüze taşımışlardır.

Yöntem olarak başta ağaç türleri, ağaçla ilgili inanmalar, ağaç ile ilgili coğrafi literatür, inanmalarla ilgili halk kültür literatürü taraması yapılmış, alan çalışmalarında öncelikli olarak ağaç varlığı tespitleri gerçekleştirilmiştir. Yine alan çalışması ile halk arasında yaşanmakta olan ağaç inanmaları incelenirken, halkın ağaçtan yaptıkları başta ev olmak üzere günlük hayatta kullanılmakta olan ve bazıları da artık unutulmuş araç gereçlerin yapımları kamera ve fotoğraf makinesi ile çekimleri yapılmıştır.

Çalışmamızda Giresun'da yaşayan insanların mitlerinden günlük hayatlarına kadar ağacın Giresun kültüründeki yeri vurgulanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ağaç, Mit, Giresun, Uygarlık.

Tree-Based Culture in Giresun, The Place and Importance of Trees in Traditional Crafts of Giresun

Abstract

A tree is an element which occupies a crucial place in a nation's life and revives the land where it lives. Thus, Franklin Roosevelt stated that the level of a nation's civilization is directly proportional with that nation's afforesting the land on which it inhabits. It is true that civilization is based on trees, flowers and greenery. One other common belief which has survived among Turkish communities since pre-historic times are that tree so specific kinds of trees a reconsidered to be sacred. It can be said in this sense that the cult of the tree is of great importance in terms of Turkish social life. Tree have always been viewed by Turkish communities as the symbol of life and eternity probably because they renew themselves from one season to then extend have some other characteristics. The idea of eternity has also created mythological beliefs. The Turks discovered a similarity between the formation of trees and the natural course of their own life. They also established a relationship between trees and happy places in every geographical region where they lived. Moreover, they benefited from trees to the maximum extent for the facilitation of their daily lives. Also, the people from the Province of Giresun, which is our working area for the project, have also preserved a great number of their beliefs concerned with trees from the past to the present. In addition, they manufactured a high number of equipment from trees in their daily lives. At the beginning, tree-species, tree-based beliefs, tree-related geographical literature and literature of folk culture concerned with beliefs were scanned and then the existence of tree was primarily identified in field studies. In addition, when tree-based beliefs which remain alive among people was studied through field-study, the making of some outdated equipment and some others still, including principally the houses made of trees were filmed and photographed.

In our study, the focus is on the place of trees in the culture of Giresun from the myths owned by the people of Giresun to their daily lives.

Key Words: Tree., Myth, Giresun, Civilization

* Bu çalışma Giresun Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP) tarafından SOS-BAP-A-160512-17 kodlu proje kapsamında desteklenmektedir.

** Yrd. Doç. Dr. Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bil. Öğr. ABD. mehmet.ozmenli@giresun.edu.tr

*** Öğr. Gör. Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği ABD. ahmet.gursoy@giresun.edu.tr

**** Öğr. Gör. Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü. abdullah.demir@giresun.edu.tr

Giriş

Ağaç ve orman alanları ekonomiye doğrudan katkı sağlayan ve para ile ölçülebilen faydaları yanında, insanlar ve diğer canlılar için yaşamsal öneme haiz ekolojik hizmetleri de yerine getirmektedir. Karbondioksit gazının yapraklarca bağlanması, su ve mineral döngüsü, toprak ve su korunması, iklimin düzenlenmesi gibi pek çok ekolojik hizmet, ormanlar tarafından sağlanmaktadır. Bunlara ek olarak ormanlar turizm, dinlenme ve ilham kaynağı olarak insanlığa değişik hizmetler sunmaktadır. Giresun'da doğal güzellikler açısından yurdumuzun nadide illeri arasında yer almaktadır.

Bu doğal zenginliğin içinde ağacın yeri ayrıdır. Giresun ormanları, Karadeniz (Avrupa-Sibirya) Fitocoğrafya bölgesinin Kolşik (Colchic) Alt Bölgesi sınırları içinde kalır. Doğu Karadeniz Florası olarak tanımlanan bu kuşak; bir taraftan Avrupa Florasına diğer taraftan Akdeniz Florası ile Doğu Asya'nın Paleoboreal Florasına yakınlık gösterir. İl arazi varlığının % 80 (556 379 ha) orman, fundalık ve çayırlardan oluşur. İldeki zengin ve gür bitki örtünün varlığı hem ilde ormana dayalı sanayi kollarının kurulmasını sağlamış, hem de yaklaşık 90 000 (91 838) civarında orman içi (76 köy) veya ormana bitişik (243) köylerde yaşayan halkın yapacak-yakacak ihtiyacını sağlamaktadır (Sever ve Koca, 2002, s.118-128).

Ağaç, Giresun'un güzelliği olduğu kadar hayatının önemli bir parçasıdır. Hayatın içinde ayrıca ağaçla ilgili birçok inancı da barındırmaktadır. İnsanlık, yaşama gücünü ve enerjisini yenilemek istediğinde kutsal mekânlara dâhil olma ve bu mekânlardan mümkün olduğunca faydalanma düşüncesini hep canlı tutmuştur. Bu nedenle de kutsal olduğuna inandığı bazı mekânları ziyaret etmiş ve buraları kutsalı üreten merkezler olarak tanımlamıştır. Eliade'nin de belirttiği gibi bu merkezler sahip oldukları ayrıcalıkları çok zor yitirmişlerdir, miras olarak bir kabileden diğerine, bir dinden başka bir dine sürekli olarak aktarılmışlardır. Mesela tarihin erken dönemlerinden itibaren saygı gösterilen kayaların, suların, mağaraların ve ormanların ilahi dinlerde de kutsal olarak kabul edildiklerini görürüz (Eliade, 2003, s.61). Aynı şekilde Türk inaniş sisteminde de kaynakları tarih öncesi dönemlere uzanan pek çok inaniş ve uygulama, muhtelif Türk toplulukları ve inaç sistemleri vasıtasıyla aktararak ve çeşitli değişim ve dönüşümlerle günümüze kadar ulaşmıştır. Bu aktarım sayesinde Türkler, kültür simgelerini yeni coğrafyalara hâkim kılmışlar, bu şekilde kültürel kimliklerini yeni ortamlarda da korumayı başarmışlardır.

1. Giresun'da Bulunan Ağaç Türleri ve Çalışma Yöntemimiz

Proje çalışmamızda Çepni Türklerinin yaşadığı Giresun'da var olan ağaçla ilgili inanişları yerinde tespit ederek, ağaç ile yapılan araç gereçlerin özelliklerini bizzat yapanların

ağzından anlatmaya çalışacağız. Çünkü bugün çok az inanç yörede kalmıştır. Ayrıca ağaç ile yapılan evler, ev araç gereçleri vb. günümüzde nerdeyse yok olmak üzeredir.

Bu nedenle hem inanmaların hem de el sanatlarının yok olmakta olduğu Giresun il bazında çalışmalarımızı bizzat alan çalışması ile gerçekleştirdik. Öncelikli olarak bizden önce bölgede yapılan çalışmalarla ilgili literatür taramaları yaptık. Sonrasında özellikle alan çalışmalarında inanmalar bütün il bazında gerçekleştirdik.

Eski Türk inançları ve destanları ile ilgili literatür taraması yapılarak ağaç ile ilgili inanmalar incelenmiş, ilde hangi ağaç türleri daha fazla olduğu ve hangi ağaçlar ile araç gereçler yapılmıştır bunların tespiti bizzat alanda yapılmıştır.

Doğu Karadeniz, Orman Genel Müdürlüğü'nün (OGM) verilerine göre ormanlaşma oranı % 13 ile ülkemizde dördüncü sırayı almaktadır. OGM verilerine göre Giresun'da yoğun olarak bulunan ağaç türleri şöyledir: Sarıçam (*Pinus sylvestris*), Göknar: (Doğu Karadeniz Göknaarı/ *Abies nordmanniana*), Doğu Ladini (*Picea orientalis*), Ardıç (*Juniperus Communis*), Meşe (*Ouercus pontica*), Kayın (*Fagus orientalis*), Gürgen (*Carpinus betulus*), Kızılağaç (*Alnus cardifolia*), Akçaağaç (*Acer cappadocicum* /Yerel Çağman), Anadolu Kestanesi (*Castanea sativa*), Çınar (*Platanus orientalis*), Huş (*Betula pendula*), Ihlamur (*Tilya*).

Bu çalışmalarımızı özellikle aşağıda belirttiğimiz yerleşim yerlerinde gerçekleştirdik. Çalışma yapılan yerler; Çanakçı ilçesi Kaledibi Köyü, Keşap Yolu Mahallesi, Bulancak Yassıbahçe Köyü Karakoç Mahallesi, Bulancak Bozat Beldesi, Merkez Seyyid Vakkas Türbesi, Doğankent Gündül Köyü Çöngü Mevkii, Tirebolu Yaşmaklı Ağaçbaşı Yaylası Yalç Köyü, Keşap Karabulduk Köyü, Doğankent Çatalağaç Köyü, Şebinkarahisar Bayram, Taşçılı ve Yeşilyurt köyleri, Ahırcık Köyü, Asarcık Köyü, Konak Köyü, Şahinler Köyü, Çakır Köy, ağaç malzeme yapılan yerler ise şunlardır: Fındık Makineleri: Giresun Merkez, Şelek Sepet: Giresun/Keşap/Karabulduk Beldesi/ Karşıyaka Mahallesi, Okul Araçları: Keşap merkez, Saz Bağlama: Bulancak/ Merkez, Tahta Biçme, Kaşık, Fındık Harmanı: Espiye/Merkez/Adabük, Got, Külek, Hartama: Yağlıdere/ Çıkrıkçı (batıdüzü) Akpınar / Bayramiç Mahallesi.

2. Ağaç Kültü

Bu kültürün temelinde, tabiat varlıklarının içindeki, çeşitli sebeplere bağlı olarak güçlü olduğuna inanılan ruh kavramı vardır. Ağaç, köklerinin yer altına, gövdesinin yere bağlı olması, dallarının göğe uzanması dolayısıyla mitolojik simge olarak, dünyanın eksenini şeklinde düşünülmüştür. Ayrıca bazı ağaçların yaz, kış yeşil kalabilmesi, insandan daha uzun süre yaşaması, mevsimden mevsime kendini yenileyebilmesi sebebiyle, ilkel toplumlar, ağaçları kutsamışlardır. Ağaç, göğün direğidir. Ayrıca şamanların göğe doğru yaptıkları mistik yolculuklarında merdiven görevi görür (Esin, 1976, s.83). Kült haline dönüşen ağaçlar, genelde

arazide tek başına duran, kuru, meyvesiz, ulu ağaçlardır. Bunlardan bazıları; Çam, kayın, çınar, kavak, ardıçtır (Ocak, 1983, s.85). Türk mitolojisinde hem ana hem de ata rolünü üstlenen ağaçlarla ilgili anlatılar vardır. Oğuz Kağan'ın Kök, Dağ, Deniz adlı oğulları, bir ağaç kovuğunda bulunduğu ikinci karısından doğarlar. Manas destanında ve Yakut kadınları arasında çocuk veren elma ağacı inancı yer alır. Türk mitolojisinde boy ve aile ağacı, evi ve aileyi koruyan ağaç ruhu inanışlarına da rastlarız (Ocak, 1983, s.85-86).

Abdülkadir İnan'a göre, ağaç ve orman kültü, orman ürünleri ve avcılıkla geçinen ilkel toplumların inancıdır. Ziraatçılık ve çobanlık yapan toplumlarda bu kült zayıflamış hatta orman kötü ruhların yeri olarak görülmüştür. Şamanlar arasında özellikle kayın ağacı, hem ayinlerde kullanılan hem de tapınılan kutsal bir varlıktır (İnan, 1986, s.64; Ocak, 1983, s.86).

Anadolu'da. Yörükler, Türkmenler ve pek çok köy halkı arasında ulu ağaçları kesmenin uğursuzluk getireceğine inanılır. Kutsal bilinen ağaçlara bez, "çaput" bağlanan bu ağaçların yakınındaki yatırlara dua edilir, yardım dilenir. Anadolu'da, ağaç kültürüyle ilgili inanış ve uygulamaların, yatırlar dolayısıyla ata kültü, tepe ve dağlarda bulunması dolayısıyla dağ kültü, ağacın bir su kenarında olması dolayısıyla su kültü ile bağlantılı olduğunu görürüz. Ayrıca halk arasında yaygın olan, ağacı canlı bir varlık görmek ve onun içinde bir ruh tasavvur edilmektedir. Çanakçı da ağaçla ilgili inanmalar canlı bir biçimde bulunmaktadır.

3. Türk Destanlarında Ağaç

Oğuz destanına göre; Oğuzlar yerin ve göğün bütün kuvvetlerini ve unsurlarını kendilerinde toplayarak meydana gelmişlerdi. Bu anlamda Türk milletini meydana getiren unsurlar, yer ve göğün (makro-kozmos) hem kutsal hem de maddi varlıkları idiler (Ögel, 1971, I, s.139). Bu düşüncenin bir ürünü olsa gerek; Oğuz destanında, Oğuz Kağanın birinci karısı gökten inmişken, ikinci karısı ise bir ağaç kovuğundan, yani; yerin sonsuzluklarından gelmişti. Böylece Oğuzlar, soylarını yerin ve göğün kutsallıklarından almış oluyorlardı.

Türk efsanelerinde iki ırmak kavşağında bulunan ağaçların kutsal olduğu ve bu ırmakların da kaynağını cennetten aldıkları düşüncesi yaygındır (Ögel, I, s.82-83). Bu inanışın bir sonucu olarak, Uygurların türediği tek ağaç da yine iki nehrin meydana getirdiği küçük bir adada bulunmaktaydı (Ögel, I, s.88; Esin, 1976, s.147-182).Bu aynı zamanda eski Türk inanç sisteminde kutsal ağaç motifinin önemli bir unsuru teşkil ettiğini göstermektedir. Nitekim Dede Korkut'ta da Basat'ın ulu bir ağaçtan türemiş olduğu görülmektedir. Bu sebeple, eski Türklerde ağacın dış kısımları kadar kökü de büyük bir öneme haizdi (Ögel, I, s.89).

Dünya ağacı sembolizmi ile gök ve yer arasında merdiven veya köprü kurmak mümkündür. Çünkü bunlar bir dünya merkezinde yükselmekte idi (Eliade, 1992, s.25). Bu anlamda, dünya ağacı sembolizminde birçok dini fikir de bulunmaktadır. Bir taraftan o sürekli

olarak yenilenmekte olan evreni, kozmik hayatın tükenmez kaynağını, kutsalın mükemmel olarak hazinesini temsil ederken, diğer yandan da gök veya gezegenlere ait gökleri temsil eder. Gezegenlere ait gök sembolü olarak, pek çok geleneklerde bulunan dünya ağacı (kozmetik ağaç) sembolü dünyanın kutsallığını, bereketliliğini ve sürekliliğini vurgulayarak yaratma fikri ile olduğu kadar, nihai olarak da mutlak gerçeklik ve mutlak ölümsüzlük düşüncesiyle ilişkide bulunur. Böylece dünya ağacı, hayat ağacı ya da ölümsüzlük ağacı olur. Bu inancın bir sonucu olarak, sayısız efsanevi çiftlerle ve tamamlayıcı sembollerle zenginleştirilmiş olan kozmik ağaç, bizzat menşein ve kaidelerin hâkimi olarak görülmektedir (Eliade, 1951, s.245-246).

Türkler, atalarının ruhlarının iktidar ve kuvvetlerine göre büyük su kenarlarında, yüksek dağlarda, sık ormanlıklar ile gölgesi bol olan ağaç altlarında ikamet ettiğine inanırlardı. Bu inancın bir sonucu olarak da insana huzur veren el-ayak sürülmemiş ağaçlık alanların kutsal olduğu düşünülerek takdis edildiği gibi, bu gibi ormanlara kadınların girmesine izin verilmezdi (Yund, 1947, s.35). Türkler; doğum, ölüm, evlenme ağaçları gibi, belli ağaçların belli özelliklerinin olduğunu kabul etmelerinin yanı sıra, belli ağaçların da bir takım hastalıkları iyileştirici ve şifa verici özelliklerinin olduğuna inanırlardı (Özen, 1991, s.18-20). Ağaçların yaprak döktüğü dönemlerin keder ve uğursuzluk, çiçeklenip yaprak verdiği zamanların da hayır ve iyilik getirdiği kabul edilirdi (Yund, 1947, s.47). Bu inancın bir sonucu olarak, cenaze defni için yaprak dökümüne veya ağaçların tomurcuklanmasına kadar beklenilirdi (Rasonyi,1971, s.27).

İslam öncesi Türklerde görülen ağaç kültü ile ilgili inanışların Müslüman Türkler üzerinde çok güçlü bir tesirinin olduğu açıktır. Bu anlamda, İslamiyet de dahil sonradan kabul edilmiş olan bütün din ve kültürlerin süzgecinden geçerek günümüze kadar gelmiş olmaları sebebiyle, bu inanış ve uygulamaların çok güçlü bir kültürün ürünü olduğunu göstermektedir. Nitekim günümüzde Anadolu'nun neresine giderseniz gidin, eski Türklerdeki kutsal ağaç kültü ile ilgili inanışlara rastlamak mümkündür.

4. Giresun'da Ağaçla İlgili İnanışlar

4. a) Ceviz ve Söğüt Ağacı

Giresun'da ceviz ağacının kökleri zayıf ve çelimsiz çocukların güçlü kudretli olması için şifa kabul edilir. Zayıf ve çelimsiz çocuklar, ceviz ağacının köklerinin altından geçirilerek güç ve kuvvete kavuşturulması sağlanır (Gökdağ-Kuruca,1998, s.425). Şebinkarahisar'daki ceviz ağacı inancı ise; yakınında bulunan canlıları fark ettiği ve resmettiğine ve gövdesine nakşettiğine inanılmaktadır. Evlerinin yakınında dikilirse bu hane halkının uzun ömürlü olacağına inanılmaktadır. Yürüyemeyenlerin ağacın altından geçerse şifa bulacağı inancı hala devam etmektedir. (Kuruca-Çelik, 2000, s.351) Başka bir inanca göre evlerin etrafına söğüt

ağacı dikilmesi o ev için iyiye alamet kabul edilmez. Söğüt ağacının bünyesi zayıf olduğundan yakınında bulunduğu eve zayıflık ve gariplik getireceğine inanılır. Başka bir inanışa göre ise; Cuma günleri ağaçlara çıkılmasının uğursuz sayılması, ağaçtan düşüp ölüneceği düşüncesi Giresun ve çevresinde oldukça yaygın bir inanıştır (Gökdağ-Kuruca, 1998, s.425).

4. b) Karabulduk Köyü

Halk, Keşap/Karabulduk köyünün adında yer alan karanın bu ada nasıl eklendiğini çok güzel bir şekilde anlatmaktadırlar: “Burada altına yağmur suları dahi geçirmeyen büyük bir çınar ağacı vardır. Yağmur yağdığı zaman halk bu ağacın altına sığınır. Bir zaman sonra ağacın büyük dalı kesilir ve buradan ağaç çürümeye başlar. Çürüyen budağın kararmasından dolayı buraya Karabudak adı verilir ve daha sonradan Karabulduk olur.”

4. c) Doğankent İlçesi Çatalağaç Köyü – Dikenden Geçme

Bu işlemi çocuğu olmayan gelinler yapar. Bilindiği gibi bazı böğürtlen dikenleri havaya doğru bir miktar uzadıktan sonra ağırlıktan dolayı ucu yere eğilir. Bu yere inen uç tekrar toprağa kök salar. İşte bu işlem eğilerek iki ucu toprakta olan dikenin altından geçerek yapılır. Şöyle ki: Çocuğu olmayan gelin sabah erkenden kalkarak çeşitli dualar okuyarak bu dikenin altından 3 kez geçer ve sonra eve döner. Bu şekilde çocuk olacağına inanılır. Bu işlemin diğer bir şekilde kökü açık olan ağaçların, iki ucu yerde ve ortası havada olan kök dallarının arasından geçmek şeklindedir.

4. d) Giresun Şebinkarahisar

Şebinkarahisar yöresi inanmalar açısından oldukça zengin bir bölgedir. Şebinkarahisar ve çevresindeki bazı inanışlar ise şöyledir: Şebinkarahisar ve çevresinde de çocuk sahibi olmak her evli çiftin en başta gelen arzusudur. Burada da çocuğu olmayanlar her yolu denerler. Bütün yörede çocuğu olmayan kadınlar Güdül tepesindeki şehitliği, Çanaklı evliyasını ziyaret ederler. Buralara gidemeyenler diğer evliya mezarlarına, yatırlara giderek buradaki ağaçlara çaput bağlar ve adak adarlar. (Konak köyü, Şahinler köyü, Çakır köy) (Kuruca ve Çelik, 2000, s.336) Bayram, Taşçılı ve Yeşilyurt köylerinde meyve veren ağaçları kesmek günahdır. Bu ağaçları kesen kişiye rüyasında sabaha kadar eziyet edilir (Kuruca ve Çelik, 2000, s.350).

Konak köyü başta olmak üzere bütün yörede, çivi çakılan, yaralanan ağaçların ağladığına inanılır. Ahırcık köyü alıç ve meşe ağaçlarının meyvesinin çok olması o sene kışın çok zorlu geçeceğine işaret eder. Kavak ağacının yapraklarını tepeden dökmesi hâlinde kışın uzun ve sert geçeceği, aşağıdan dökmesi halinde ise karın tepelerden aşağıya inmeyip, yukarılarda kalacağı, kışın yumuşak ve kısa geçeceğine Yeşilyurt ve Asarcık köylerinde inanılır.

Çakır köyünde Kuşburnu ağacının dibinde cinlerin yattığına inanıldığından geceleri bunların altında abdest bozmak ve buralara pislik atılması günah kabul edilir.

Yörenin tamamında yaşlanmış çınar, servi ve kayın ağaçlarının kesilmesi günah sayılır ve bu ağaçları kesenlerin başlarının beladan kurtulmayacağına inanılmaktadır.

4.e) Yaşmaklı Ağaç Söylencesi

Fotoğraf 1: Yaşmaklı Ağaçbaşı Yaylası

Birinci rivayet: Tirebolu ve Kazıkbeli yaylası arasındaki güzergâha "Yaşmaklı Yol" adı verilmektedir. Rivayete göre, çok zengin olan bir gayr-ı Müslim kız bu yoldan yaylaya gitmektedir. Mola verdikleri bir yerde eğilmiş bulunan bir "çam" ağacının dallarına başındaki yaşmağı asar ve orada uyumaya başlar. Sabah olunca yaşmağını arayan kız yaşmağı bulamaz. Akşam eğik durumda bulunan çam ağacının da yerinde olmadığını fark eden kız aramaya devam eder. O esnada gece eğilmiş bulunan çam ağacının doğrulduğunu, üzerine serdiği yaşmağında ağacın tepesinde kaldığını görür. O gece mübarek bir gece olduğu ve çam ağacının da vardığı belirtilir. Gayr-ı Müslim kızın da bu hadiseden sonra İslami seçtiği ve yaylaya giden bu yolu tamir ettirdiği rivayet edilmektedir. (Tirebolu-Yalç köyü). (Gökdağ ve Kuruca, 1998, s.425).

İkinci rivayet (Öğretmen Mehmet Parlak): Günlerden bir Kadir gecesidir. Yaylaya göçler gitmektedir. Ağaçbaşı denen yerdeki hanların birisinde bir göç yatar. O göçün gelini, geceleyin başına bağladığı yaşmağını, güzelce bir yıkar. Gecenin ay ışığında kapıya çıkınca bütün ağaçları yerde yatar görmüş. Yerde yatan ağaçların bir tanesinin tepesine, yıkadığı ıslak yaşmağını bağlamış.” Kurusun da yarın sabah alırım, başıma sararım” demiş. Gelip handa çocuklarıyla yatıp uyumuş. Sabah uyandığında, bir de ne görsün: gece yerlere secde edercesine yatan ağaçlar ayakta dimdik duruyorlarmış. Islak serdiği yaşmağı da yüksek ağacın tepe ucunda aynı bağladığı vaziyette sallanmaktaymış. Hayretler içinde kalan gelin baka kalmış. "Demek ki bu gece mübarek Kadir gecesiydi, geceki gördüğüm bütün ağaçlarda Allah'a secdeye varmışlardı, şimdi eskisi gibi dimdik durmaktadırlar..." demiş.

Diğer bir rivayette de (Öğretmen Mehmet Parlak) yine yaylaya göçler gitmektedir. Aylardan Ramazandır. Hanların birisinde bir göç yatar ve o göçün gelini gece vakti dışarıya çıkar. Gecenin ay ışığında kapıya çıkınca bütün ağaçları yerde yatar görmüş. Hayretler içinde

kalan gelin baka kalmış. "Demek ki bu gece mübarek Kadir gecesi, demiş. Bu gecenin Kadir gecesi olduğuna ve gördüklerime inanmazlar diye başındaki yaşmağı çıkarıp yerde secde halindeki çamların birinin tepesine bağlamış. Sabah olduğu zaman gördüklerini göçtekilere anlatmış. Göçtekiler kapıya çıkıp baktıklarında yaşmağı ağacın tepesinde bağlı görmüşler. O günden sonra da Ağaçbaşı denen yere "Yaşmaklı Ağaçbaşı" denmiş, günümüze dek hep böyle söylenmiş, adı da "Yaşmaklı Ağaçbaşı" kalmış.

4.f) İncir Ağacı

Fotoğraf 2: İncir Ağacı

İncir ağacı, hoş kokulu olması, yatıştırıcı özellikleri, meyvelerinin besin değeri, dekoratif görünümü, yapraklarından çıkan sütte ve diğer unsurlarından ilaç yapılması ve maya kaynağı olmasıyla Anadolu inanç ve kültürlerini derinden etkilemiştir. İncirin anavatanı Anadolu'dur. Ilıman ve güneşli iklimleri seven incir ağacının yaprakları ele benzer ve yüzeyi de derimsidir. Giresun bölgesinde halk, incirin, sapından süt çıkması dolayısıyla doğurganlıkla ilişki kurar. İncirin sapından çıkan sütün işlenerek peynir haline gelmesi da doğurganlıkla ilişkilendirilir.

4.g) Doğankent / Güdül Köyü/ Çöngme mevki

Fotoğraf 3

Giresun ilinin Doğankent ilçesine bağlı Güdül Köyü'nün Çöngme mevkiinde bulunan ve Orta Asya'daki gibi önceleri mezarlık olup çevresinde ağaçların büyümesiyle, o ağaçlara kutsallık atfedilen bir "Evliya Ağaç" bulunmaktadır. Bu ağacın altında yatır (evliya) olduğu söylenip, ağaç çeşitli dileklerin kabul edilmesi için ziyaret edilir, ağaca çaput (iplik, eşarp, emzik) bağlanır vb. eylemler gerçekleştirilir. Ağacın altında bulunduğu varsayılan evliyanın

daha önceden üç kardeş oldukları varsayılp, birinin Kızılalı, birinin Karacakaya, birinin de Çöngge mevkiinde bulunduğu söylenmektedir. Çok öncelerden bir kişi evliya olduğu düşünülen yerde bulunan ormanını kırıp yerine tarla yapmak istemiştir. Burada ki taşları temizleyip bıraktığında daha sonra taşları tekrar aynı yerde bulduğu bilinmektedir. Bunun sonucunda orada bir evliya olabileceğini düşünmüşler ve orayı “evliya ağaç” olarak adlandırmışlardır. Bütün bunlar 80 sene öncesinin bilgisidir, bundan öncesi pek fazla bilinmemektedir. Görüldüğü gibi Orta Asya’da örneklerine rastlayabileceğimiz inanıştan günümüzde de görülmektedir. Bunun kültürden kültüre aktarımla günümüze ulaşabildiğini ve ata inançlarına günümüzde de devam edildiğini söyleyebiliriz (Kaynak Kişiler: Şükran Durkaya, Hasan Durkaya).

4.h) Seyyid Vakkas Türbesi ve Servi Ağacı

Fotoğraf 4

Seyyid Vakkas’ın türbesinde bulunan bu servi ağacı hakkında halk arasında dolaşan bir rivayet vardır. Giresun Belediyesi yol yapım çalışmalarında yol yapmak için bu servi ağacını kesmeye çalışmış ama kesememişlerdir. Çünkü servi ağacını kesmek için kullanılan motorlar ağacı kesmek için yaklaşıldıklarında durmuşlardır. Servi ağacı kesilemediği için yol yapım çalışmasının güzergâhı yana kaydırılmıştır.

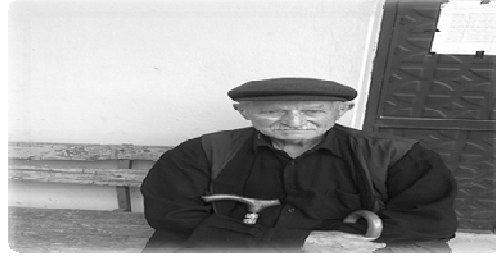
4.i) Bulancak/Yaşlıbahçe/ Karakoç Mahallesi

Fotoğraf 5: Ardiç Ağacı

Fotoğraf 6: Evliya Tepesi (11.10.2012)

Fotoğraf 7: Olayı Anlatan Kişi: Hasan Yıldırım/86

Karakoç Mahallesi camiinin yanındaki mezarlığın bulunduğu mevkide bir tepe vardır. Bu tepeye geçmişte o bölgede yaşayıp şimdi ahiret yurduna göçmüş kişiler Evliya Tepesi demektedirler. Bu tepede uzunluğu 15-20 metre arasında bulunan devasa büyüklükte ardıç ve meşe ağacı vardır. Söylentilere göre bu tepede bulunan iki ağaç kesinlikle kesilmez ve yanına insanlar çok yaklaşmaz. Çünkü bu ağacın Evliyalar tarafından korunduğu düşünülmektedir. Çok eskilerde yaşayan bir köylü bu ağacı kesmek istemiş. Çünkü ağacın yaprakları köylünün bahçesindeki fındık dallarını kurutuyormuş ve çiftçi bu fındık dallarından mahsul alamıyormuş. Adam bu dev ağacın tepesine doğru tırmanmaya başlamış amacı; sadece ağacın dallarını budamakmış. Baltayı tam ağaca vuracakken kendini birden aşağı doğru bir gücün çektiğini hissetmiş, bağırarak, çağırarak. Oğlu ağacın dibine gelmiş oğlu bir ışık görmüş ve gözleri kamaşmış adam ısrarla ağaca baltayla vurmaya çalışırken bir yandan da oğluna: “beni aşağı bir şey çekiyor, düşüyorum” demiş. Ve adam birden kendini metrelerce aşağıda bulmuş, ölmüş. O günden sonra bu olay bölgede yaşayanlarca anlatıla anlatıla günümüze gelmiş. Ve bugünde o ağaç hala dimdik ayakta bulunmaktadır. Çünkü o ağacın mahiyetinden herkes çekinmiş. Ağacın dibinde de çok eski zamanlarda bu yörede yaşamış, adı, sanı unutulmuş bir evliya mezarı bulunmaktadır.

4.k) Giresun/ Çanakçı

Giresun ilinin Çanakçı merkez mahalle mevkiinde bulunan yaklaşık 680 yıl geçmişe sahip olan Gürgen ağacı. Bu ağaç Orman Bölge Müdürlüğü tarafından anıt ağaç olarak tescil

edilmiş, ancak yakın zamanlarda ağaç kasıtlı olarak yakılmış buna rağmen ağacın yarısı şu an ayakta durmaktadır.

Bu ağacın yanında bir yatır bulunmaktadır. Ali Kadakal, bu yatırla ilgili bilgi olmadığını ancak köylülerin bazı geceler sarıklı-cübbeli insanların burada oturup sohbet ettikleri yönünde inanışlara sahip olduklarını belirtmektedir. Kutsal saydıkları için burada hemen yanında bulunan ağaca çaput bağlayıp dileklerde bulunmaktadır.

Fotoğraf 8: Çanakçı ilçesinde evliya ağacı ve inanmaları anlatan Muhtar Ali Kadakal (Beyaz tişörtlü)

5. Giresun'da Ağaç ile Yapılan Malzemeler

Uygurluk ağırlıklı olarak şehir ile başlasa da, aslında insanların ilk taş aletleri yapmaları da uygarlığın ilk sinyalleridir. Doğu Karadeniz, özelde de Giresun ili içinde uygarlığın alametleri olan alet yapımı mevcuttur. Giresun İli yerleşim merkezlerini sahil ve iç kısım merkezleri olarak ikiye ayırmak mümkündür. M.Ö. II. Binden itibaren yerleşim gördüğü anlaşılan Giresun'dan ilk olarak Antik Çağ yazarları Kerasous olarak bahsetmektedirler. M.Ö. 15. Yüzyılda Azzi, M.Ö. 7. Yüzyılda Miletoslar, M.Ö. 7. Yüzyılda Kimmer-İskitler, M.Ö. 6. Yüzyılda Persler, M.Ö.183'de Pontos Krallığı, M.Ö 172'de Roma İmparatorluğu M.S. 395'te Doğu Roma İmparatorluğu ve daha sonra sırasıyla Trabzon Rum Devleti, Çepni Türk Beyliği, Moğollar ve Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde kalmıştır. Bu bakımdan bölge gerek stratejik konumu gerekse yerleşime olan uygunluğu nedeniyle tarihi geçmişe sahiptir. Yerleşmelerde bölgenin uygunluğunun nedeni iklimi, sularının bolluğu ve ormanlık alanların çokluğudur. İlk insanlar mağara ve ağaç kovuklarında barındıklarına göre araştırma alanımız ağaç açısından uygun olmakla beraber iç kesimlerin dışında mağaralara çokça rastlanmamaktadır. Ağaç çeşitliliği açısından zengin olan çalışma alanımızda bu ağaçlardan azami ölçüde yararlanıldığı tespit edilmiştir.

Üretim yaşamın kaynağı ve üretmek uygarlığın en önemli unsuru ise Giresun'da bunun izlerinin hala var olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ağacın Giresun ili ve çevresinde hayatın her alanında var olduğunu bölge insanı ile yaptığımız alan çalışmalarında bizzat tanık olduk. Alan

çalışmamız esnasında ağaç ürünleri üreten halkımız ile yaptığımız röportajları hafızalardan yazıya dökmeye çalıştık.

Yağlıdere/Çıkrıkkapı (batıdüzü)/Akpınar Köyü/Bayramiç mahallesinden Remzi Köksaldı, Külek'in ne işe yaradığından ve hangi ağaçtan faydalanarak yapıldığına kadar bütün bilgileri bizlere yöre ağzıyla anlattı: Külek bizim şimdiki yoğurt kaplarımız, inek, koyun sağdığımız, su taşıdığımız kaplardandır. Yani ateşte yanmayan, ateşe konmayan her şeyin yerine kullanılır. İnek, koyun sağılır, su kabı ve yoğurt kabı olarak kullanılır. Bunlar ladin ağacından olur, bizim eski köy diliyle dediğimiz doruk ağacı deriz. Ladin ağacının budaksız yerinden alacaksın. Gövdesi de düzgün olacak. Bazıları burğuşuk çıkar, çıtır çıkar. Burğuşuk olmadığını ağacın dışındaki çizgiden anlıyorsun, renginden anlıyorsun yani onlardan anlaşılıyor. Ağacın dalları bir sırada olacak. Karışık olursa olmaz. Düzgün dizili olacak (Fotoğraf.9 a,b,c.). Bu küleklerin içindeki ürünler uzun süren bozulmadan kalabilmektedir.

Fotoğraf 9-a: Külek (Bayramiç)

b: Hartama (Bayramiç)

c: Yayık (Bayramiç)

Bulancak merkezden Tayfur Guguk: Saz teknesi imal ediyoruz. İlk aşamada kalıplarımız var. Kalıplarımızı yaptıktan sonra ilk çıtamızı koyuyoruz. Bundan sonra devam ediyoruz. Bu kasnak hali (saz teknesinin kalıbını göstererek). Sararak bu hale getiriyoruz (saz teknesini göstererek). Burada yapıştırıyoruz ve sonra zımparalıyoruz. Kelebek, dut, ardıç, moğon ve bu gibi ağaçlardan. Bir de ithal ağaçlarımız var onlardan da yapıyoruz: Vengi, abanoz, palazande. Bir de yapay, suni, dediğimiz ağaçlar var. Her ağaçtan oluyor ama belli müşterilerimiz belli ağaçlardan istiyor. Renk, görüntü ve de ses bakımından daha iyi olduğu için dut, ardıç, vengi, moğon gibi ağaçları daha çok tutuyorlar.

Bize kereste olarak geliyor. Bu şekilde düz hale getiriyoruz (saz çıtalarını göstererek). Çıtaları ıslıyoruz, ıslandıktan sonra nemleniyor. Nemlendikten sonra şu ütü dediğimiz cihazımızla beraber bunu ısıtıyoruz. Belli bir ısıdan sonra ağaç şu şekle geliyor. Düz ağacı bu ısı vererek bu şekle geliyor (çıtaların saz teknesi olacak şekilde eğilmiş halini göstererek). Geri gitmemesi için de onu, şurada bir aparatımız var, onu buraya koyduğumuz zaman bu şekilde kalıyor. (Fotoğraf.10)

Fotoğraf 10: Yaprak Saz

Espiye'nin Gümüşdere Köyü sakinlerinden Halil İbrahim Kılıç, Kaşık yapımını anlatıyor (Fotoğraf 11):

Fotoğraf 11: Ağaç Kaşık

Kaşık yapıyorum. Kızılağaçtan, şimşirden. Şu anda Kızılağaç'tan yapıyorum. Şimşir ağacından da yaparız. Çünkü Şimşir ağacı sert, renkli ve desenlidir. Bu ağaçtan yemek kaşığı, kepçe, kürek yapıyoruz. Budaksız olması gerekiyor. Yarı işledikten sonra kurutuyoruz. Şu anda

oyup zımparalıyoruz. Bıçakla içini düzeltiyoruz (“evdü” denilen aletle tahta kaşığın iç kısmı oyulmaktadır) Bir kepçeyi iki saatte yapabiliyoruz. Eskiden Avluca Köyü’ nün kaşıklarının meşhur olduğunu belirtti.

Ağaç malzemeler hakkında bize birçok bilgiyi Keşap Karabulduk Beldesi, Karşıyaka mahallesinden Necati Demir verdi: (Fotoğraf 12)

Fotoğraf 12

Harar örüyorum. Bizim burada buna harar derler Rize’ de ise sepet derler. Bizde sepet fındık topladığımız küçük şeylerdir. Toka da derler de, yöreden yöreye ismi değişiyor. Yabancı fındık ağacından olur (köylerde yabancı fındık ağaçlarına ham fındık denir.) Onuncu aydan sonra yapılmaya başlanırsa daha dayanıklı olur. Bunun çubukları ince olmalıdır. Karadeniz sizin de bildiğiniz gibi yağışlı bir bölge, kalın çubuklu olursa ıslandığı zaman çabuk kurumaz. İnce olursa tez kurur, çürüme olmaz. Daha dayanıklı olur. Bir de düzgün kullanılmalı. Yağmurun altında ıslak ıslak bırakılırsa rengi kararır, çürüme olur. Kestiğimiz yabancı fındığa mastı deriz. Mastıları bıçakla beraber geriyoruz. Bunları başkaları makinede çıkarıyor, ben dizimde çıkarıyorum. Bunun mevsimi asıl onuncu aydan sonra. Bu zamanda yapılan amarat dayanmaz. Su dönemi, su zamanı olduğu için olmaz. Su çekilecek. Yani fındık toplama mevsimi geçtikten sonra yapmaya başlanılabilir. Harar yapımında bu özleri koyarken mutlaka bunların tek sayıda olması gerekiyor. Ama 25 olur, ama 27 olur, ama 33 olur. Çift olduğu zaman örülmez. Mutlaka tek olmalı. Yani bu ördüğünüz çubuklar hep tek olacak. Mesela 25 olacak, 29 olacak, 31 olacak. Şimdi bu çubukların hepsi koyulacak. Bu işlem bittikten sonra şu şekilde örülecek hale getiririz. Ondan sonra örme yönüne geçiyoruz artık bunu böyle bu şekilde öreceksin. Eskiden gençlere “dügününde hararla su taşıyacağız” diye şaka yapardık.

Bir karış kadar bunu ördükten sonra bunu bükme işi var. İki çubuk birbirinin üzerine getirilir, bükülür. Bu şekilde devam edersin. Bu hayvan gübresi taşımak için yaptığım bir harar. Her şeyde kullanabilirsin. Hayvan gübresi taşırsın, fındık taşırsın. Eskiden insanlar büyük yaptırıyorlardı, tabi o zaman gençler de çalışıyorlardı. Şimdi gençler gurbete gitti. Burada benim gibi ihtiyarlar kaldı. İhtiyarlar da ağır yük taşıyamadığına göre hararın ebadının küçük olmasını istiyorlar. Eskiden çarşıya gittiğimizde ne alırsak çarşıda buna (ekmek şelegini ‘Fotoğraf.13’

göstererek) koyardık, araba yolu olmadığı için sırtımızda getirirdik. Pazardan ne alırsak bu seleklere koyup sırtımızda taşıyarak getiriyorduk. Bunlar şimdi kalktı ama ben bu (harar yapma zanaatını kastederek) ölmesin diye çoluk çocuk kullanır diye devam ettiriyorum. Şimdi bu çubukları bu şekilde ördükten sonra, sıkı olması için böyle döveceksin (örülen çubukları). Döversen birbirine yapışır daha iyi olur, dövmezsen yapışmaz.

Fotoğraf 13: Sepet: Fındık toplamak için kullanılan araç.

Bu sepet genellikle meyve toplamak için kullanılır. Sepetin uç kısmı sivri olduğu için dallara dolaşmaz. Şu kancayı da ağacın her hangi bir dalına takarız ve ağaç dalına zarar vermeden meyveyi toplarız. Şu çift altlı olandan (sepet) olmaz. Çift altlı olan sepetleri belimize sarıp daldan fındık toplayamayız; çünkü bacakları insanın bacaklarına geliyor. Şimdi yerden toplandığı (fındık) için bunlar (sivri uçlu sepet) daha çok meyve toplamada kullanılır.

Fındığı daldan topladığımız zaman bunu belimize takarız. Ondan sonra daldan toplayıp şeğin içine atarız. Şelek dolduğu zaman içindeki fındıkları harara boşaltırız.

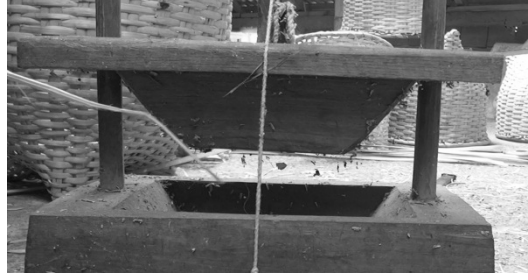
Araba yolu olmadığı için bunu (yük taşıma ipini göstererek) hala kullanıyoruz. Mesela odun taşımak için bunu (ipi) buraya bu şekilde koyuyoruz (ipi yere sererek), üzerine odunları koyup yüklenip odunları sırtımızda taşıyoruz. Ancak ot veya güllük taşındığında bunu takmak zorundasın. Buna gegek (Fotoğraf.14) deriz, kara avudan yapılır. Yüğü daha iyi sıkmak için bu kullanılmak zorunda. Bu olmazsa çok zahmet çekilir.

Fotoğraf 14: Gegek

Başka yerlerde hep tırpanla biçerler, biz kerintiyle biçeriz. Kerintiyle hem sağ tarafa hem de sol tarafa biçersin. Her ağaçtan yapılır. Ustaları, kolay olsun diye genelde kızılağaçtan yapıyorlar.

Bu da fare tuzağı, bunun içerisine yemler konulur. Bunun içerisinde teknesi var. Fare bunun üstüne bastığı zaman bunun üzerindeki ağaçtan yapılmış bir ağırlık tuzağın içine giren farenin üzerine düşer ve fareyi ezerek öldürür. (Fotoğraf 15)

Fotoğraf 15: Fare tuzağı

Bunlara biz mastı deriz. Harar ve sepetlerin hammaddesi sayılır. Ham fındıktan keseriz, sonra çubuğunu çıkarır; harar, sepet yaparız. Önce bunu şuradan (mastının uç kısmını göstererek) hafifçe keseriz. Sonra dizimde çıkarıyorum çubuğunu. Ondan sonra yontmasını yapıyorum. Her şeyi tamam olduktan sonra örmeye başlıyorum.

Bu gördüğümüz serenti, bunun ismi Rize’ de nayla olarak geçmektedir. (Dört direk üstüne yapılmış tahıl, meyve, sebze kurusu saklanan kiler. Fotoğraf 16). Bunun bir tarafına mısır diğer tarafına fındık koyulurdu. Bir tarafını da eskiden örme yaparlardı kara avudan, mısır tez kurusun diye. Farelerin serentiye çıkmasını engellemek için yapılmıştır. Şimdi bunlar daha çok saçtan yapılmaktadır.

Fotoğraf 16: Serenti

Serender yapı biçiminin Karadeniz bölgesindeki ilk şekli konusundaki bilgiler, Ksenophon’un Anabasis adlı eserinde geçmektedir. Anabasis'teki bilgilere göre Onbinler, Trabzon'dan batıya giderken bugünkü Giresun ile Ordu arasında Massagetler’e rastlarlar (Ksenophon, 2011:V.375). Massagetler İskitlerin bir kolu olup birkaç grubu kapsamaktadır (Aytbayev, 2002, s.632). Strabon, onların bir bölümünün Hazar Denizi'nin doğusunda

yaşadıklarını bildirmektedir (Strabon, 1987, s.43). Bizans kaynaklarında ise onların Türk olduğu kayıtlıdır (Togan, 1981, 23, 409-410). Ksenophon'un verdiği bilgilere göre Mossynoikler¹ ağaçların yatay olarak üst üste yığılması suretiyle inşa edilen evlerde oturmaktaydılar. Mossynoik, "ağaç kule, ağaç kalede oturanlar" manasına gelmekte olduğu için bu adla anılmışlardır.

Romalı mimar Vitruvius, MÖ.25 yılına doğru yayınladığı² on ciltlik ünlü eserinde, farklı kültürlerin, farklı inşaat tekniklerinden ve mimarilerinden bahsederken, Kolhalıların kendilerine özgü ahşap konutlarına ve yapı tekniklerine de değinir

"...Karadeniz'deki Kolhi kavmi, bol kereste kaynaklarına sahiptir ve onların yapı teknikleri de bu kaynaklara bağımlıdır. Onlar, iki ağacı zeminin üzerine paralel bir şekilde yatırarak aralarında bir ağaç boyu mesafe bırakırlar, sonra da bunları; üzerlerine, uç kısımlarından karşılıklı iki ağaç daha koyarak birleştirirler. Bu belirlenmiş alan içinde kalan yer evin iç kısmı olur. Bu dörtkenardaki duvar aynı şekilde üst üste ağaçlar koyarak, yukarıya doğru yükseltilir. Böylece köşelerde, her ağaç bir diğerini düşey olarak desteklemiş olur. Ağaçların kalınlıklarına bağlı olarak arta kalan karşılıklı boşluklar, çamurla ve küçük parçalarla kapatılır. Çatının yapımı için de aynı yöntem uygulanır. Ağaçların uzunlukları aşamalı olarak azaltılarak, köşeler arası mesafe gitgide daraltılır ve böylece piramite benzer bir çatı formu elde edilir. Çatının üzerini de dal parçaları ile örterler ve üzerini balçıkla sıvarlar. Böylece onların bu dörtkenarlı çatıları, kabaca bir tonoz şeklini almış olur. (Vitruvius; De Architectura, II, 1, 4)³

Zemininin taşla çıkılıp duvarlarının yatay ağaçlarla oluşturulduğu yapı biçiminin kaynağı, Tuva Cumhuriyeti'nde Arzhan⁴ yakınlarında bulunan Seyhan-Altay bölgesinin en büyük anıtında ortaya çıkmıştır (Marsadolov, 526-532). Ayrıca Güney Sibirya Türklerinin ve Uygurların da aynı usulle ev yaptıkları da bilinmektedir (Ögel, 1991, 44,143,154). Ordu ve Giresun yöresinde pek çok türbenin Tuva Cumhuriyeti'ndeki anıtın basitleştirilmiş biçimine benzemesi ilgi çekicidir.

Orta ve Doğu Karadeniz bölgesine özgü bir yapı olan serender /serendiler, bu mimarlık tarzının biraz daha düzenlenmiş biçiminden başka bir şey değildir. Ağaçların kalın tahtalar biçimine getirilerek üst üste dizilmesi esasına dayanan serenderlerin mimarî kaynağı da Altay'daki anıta, Sibirya ve Uygur Türkleri mimarîsine dayanıyor olmalıdır. Bu yörede Ksenophon'un tasvir ettiği türden yatay ağaçlarla inşa edilmiş düzensiz yapılar hâlâ bulunmakta,

¹ Prof. Dr. Necati Demir'e göre Massaget ile Mossynoik, aynı ismin farklı milletlere mensup kalem sahiplerinin değişik yazılış biçiminden başka bir şey değildir. Necati Demir, Orta Ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2005, s153, dpn. 715.

² Slivnik, L. 1997 : "Vitruvius' Biography", Prostor, vol. 5, Zagreb.

³ Granger, F. 1931 : "Vitruvius: On Architecture, Vol. I", London.

⁴ Demir'in tespitine göre Arzhan, İskitlerin bir boyunun ismidir. Bu isim Türkiye'de Murat Irmağı'nın eski ismi, Arzani olarak karşımıza çıkmaktadır. Demir, a.g.e., s. 154, dpn. 716

samanlık ve ahır olarak kullanılmaktadır. Bütün bunlar, ağaçların üst üste yığılmasıyla inşa edilen yapıların kaynağının, Türklerin ana yurdu olduğunu ortaya koymaktadır.

Gümüşdereli Enes Akan ise yaptığı evlerden bahsediyor: Ev yapmak için tahta yapıyoruz, ev tahtası. Karadeniz’ deki evin duvarları, ara bölmelerini bunlardan yapıyoruz. Kestane ağacı, ladin, kızılağaç, ıhlamur gibi ağaçlardan karış hesabıyla çekiyoruz. Giresun’daki ya da bu bölgedeki bütün evlerin tahtaları bu şekilde yapılır. Aynı zamanda hartama da kesiyoruz. Giresun yöresinde önemli bir yapı türü olan “Göz Dolma Düzeni” (Fotoğraf 17 a,b,c) ile ilgili bilgilere Gazanfer İltar’ın doktora tezinde ulaşmaktayız: “Bu düzende 3/10 cm. veya 5/10 cm. kesitindeki dikmeler 15-25 cm. ara ile taban kirişi üzerine oturtulur. Bu birim ortalama 25 santimetredir (Şen, 1967, s.17.) Dikmeler yine aynı kesitte yatay elemanlarla birbirlerine bağlanır. Bu yöntemle ortaya 17/22 cm. veya 20/25 cm. boyutundaki kareye yakın dikdörtgen kutular ortaya çıkar. Bu kutular göz dolma sistemin duvar örgüsünü meydana getirir. Bu kareye yakın dikdörtgen kutular civardaki dere yataklarından elde edilen gri ve yeşil tonlarındaki kutulara uyum sağlayacak şekilde biçimlendirilmiş taşlarla doldurulur. Doldurulan kutuların kenar kısımları da kireç harcıyla sıvanır. Zamanla ormanlık alanlarda tarla açılması ve büyük ağaç türlerinin azalmasından dolayı blok ahşap dolma sistemden sonra göz dolma cephe tekniğine gerek duyulmuştur. Bu düzen Giresun’da, kırsal yerleşimlerde yaygın olarak kullanılmış olup, kent merkezlerinde daha az rastlanır (İltar, 2011, s.41).

Fotoğraf 17: Merkez Uzgur Köyü’nde bir Ev (İltar, tezinden fotoğraflar a, b)

Fotoğraf 17: Keşap Barça Köyü’nde İlköğretim Okulu İnşaatı – 1930’lu yıllar (İltar, tezinden fotoğraflar c)

Balık yakalamak maksadıyla iki ayrı ağaç malzemeden yapılan Çöte'nin yapılışı (Fotoğraf 18):

Fotoğraf 18

Genç fındık fidanının dallarından çubuk çıkartılır. Bu çubukların boyları bir buçuk, iki metre civarında olur. Hazırlanan bu çubuklardan çötene başlamak için öz ayrılır. Çöteni ilk önce boğaz kısmı yapılır. Boğazına başlamak için düz bir yere hazırlanan beş adet özlerden dairesel 7 cm genişliğinde özlerin ucu toprağa sokulur. Boru şeklinde olacak şekilde hazırlanan çubuklarla 15 cm örülür. Çötenin boğaz kısmı bittikten sonra çötenin sırt kısmına başlanır. Çötenin boğazının bittiği yerden sırt kısmına öz ilave edilir. Ve bu özler çötenin boğazı özler içinde kalacak şekilde ters tarafa kıvrılarak sivri sepet şeklinde örülür. Çötenin sırt kısmı geniş olur ve özler sonunda birleştirilir, akabinde çöten bitirilmiş olur. Çöten bittikten sonra çötenin sırt kısmına bir el girecek kadar pencere açılır. Bu pencere Çöteni göle atarken, çötenin dibe batması için dere kenarında bulunan taşlardan konur. O pencere, çevreden temin ettiğimiz geniş yapraklarla veya herhangi bir kapakla, balığın dışarıya çıkmasını engellemek için kapatılır (Kaynak Kişi İlyas Karakaya).

Diğer Çöte: Giresun sahil bölgelerinde dere balıkçılığında kullanılan, halk arasında “sarıdiken” olarak bilenen diken bitkisinden sepet gibi örülerek yapılan balık ağıdır. Genellikle ince dallı yaban çileğine benzeyen “sarıdiken”in dallarının ip gibi oluşu, onun bir ağ gibi örülmesini kolaylaştırmaktadır. Sarıdikenin bir bir buçuk metre genişliğinde, 70–80 cm derinliğinde bir çeşit geniş ve yayvan ağızlı sepet gibi örülerek dere boylarında derin göletler ile birikintilerde balık avlanma aracıdır.

Çöten (Fotoğraf 19): kalınlığı iki parmak genişliğini aşmayan fındık fidanı ya da dallarından silindir şeklinde örülerek yapılan bir çeşit darı (mısır) kurutma ve saklama ambarıdır. Yerden yüksekliği 2-2,5 metreyi bulur. Çivi kullanılmaz. Silindir şeklinde örülen çöten, önce tabanı yere değmesin diye 40–50 cm yüksekliğinde yere çakılan ağaç direkler üzerine oturtulur. Çötenin tabanı da tıpkı gövdesi gibi örmedir. Ancak çatısı su geçirmeyecek şekilde bazen kalın tahta örtülerle bazen de çinko ile kapatılır.

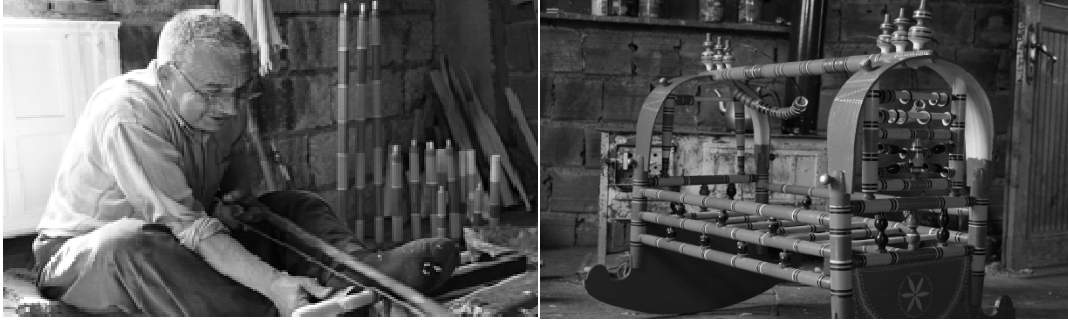

Fotoğraf 19

Beşik yapımı: Kaynak kişi Nidai Ersoy (Fotoğraf 20-21)

Kullandığı aletler ütü keseği (Çizek ütüsü) kemane, kemane ipi (Hayvan derisinden yapılmakta, sapı ise Şimşir ağacı) Zift (içeriğinde kükürt çam sakızı [yöresel adı akındruk/akıntı] ile boyama (Puntos kumaş boyası ve araba boyları ile karıştırarak), seren isimli terazi, kullanılan ağaç türü gürgen ya da kızılağaç (yerel adı Yaykin), beşik bıçağı (keski).

Nidai usta yenlik (hafif) olmasından dolayı tercih edilen bu beşik üretimini atalarından öğrendiğini ve 50 yıldır bu sanatı icra ettiğini belirtmektedir. Aralık ayında kesilen ağaçlar kurutulduktan sonra basit planye aletiyle beşik yaptığını anlatmaktadır. Kesinlikle tutkal ve çivi kullanmadan geçme usulü ile yapılan beşikler kişilerin tercihleri doğrultusunda renklendirilmişlerdir. Kendisinden sonra bu mesleği icra edecek bir tek oğlu olduğunu onunda memur olması dolayısıyla devamının olmadığını söylemektedir.

Fotoğraf 20-21: Nidai Ersoy geleneksel aletleriyle yaptığı beşik

Sonuç

İnsanların kültürel özelliklerini determinist savunucuların dediği gibi doğa belirlemektedir. Türklerde yaşadıkları coğrafyaların özelliklerine çabuk uyum sağlamışlar ve o doğanın insanlara etkilerini önemli ölçüde hissetmişlerdir. Bunun tipik örneği Karadeniz bölgesinde ve çalışma alanımız olan Giresun'da net bir biçimde görülmektedir.

Türkler, yaşadıkları coğrafya gereği birçok din ve kültürle iç içe yaşamışlar, onlardan etkilenmişler ve genellikle de bu din ve inanışları benimsemişlerdir. Bununla beraber, din ve

inanişlar, onların dünya görüşlerini, yaşadıkları çevreyi algılayış biçimlerini ve nihayet tabiatta var olan bir takım nesnelere manevi anlamlar atfetmelerine sebep olmuştur. Türklerde tabiat ve tabiatı meydana getiren unsurlar önemli varlıklar olarak görülmüş ve onlarda bulunan gizli güçlerin (ruhlar) insanlara iyilik veya kötülük yapabilecekleri düşünülmüştür. Bu anlamda, Türkler doğada görülen her şeye dini bir anlam ve değer atfetmiştir. Ağaçla ilgili inanişlar ve uygulamalar bunlardan sadece birisidir. Anadolu'nun pek çok yöresinde, türbelerin, tekkelerin ve ulu ağaçların takdis edilerek, çaput bağlanması ve mum yakılması fenomeninin, İslam öncesi Türklerdeki ağaç kültü ve buna bağlı inanişlarının bir izi olduğu açıktır. Türkler, Müslüman olduktan sonra, kutsal ağaç inancı ve buna dayalı bir takım uygulamaları İslamiyet'le birlikte yaşatmaya devam etmişler veya bu inanç ve uygulamaları İslamî unsurlarla uzlaştırmışlardır. Bu anlamda, Tanrı'dan dilekle bu kutsal kabul edilen ağaçlara, yatırlara, türbelere adak adamak, mum yakmak ve kurban sunmak gibi eylemlerin, eski Türklerde olduğu gibi, günümüz Müslüman Türk toplumunun Tanrı ile bağını güçlendirme vasıtası olarak değerlendirdiği açıktır. Bu gibi inanış ve pratiklerin, kişinin karşılaştığı veya çözemediği değişik sorunlar karşısında, insan varlığını aşan kendisine imkânlar sağlayabilecek türlü yerlere veyahut da aşkın bir varlığa yönelmesi olarak da değerlendirmek mümkündür. Bu anlamda insanlar, büyüklerinden gördüğü veya öğrendiği bir takım dini inanış ve pratikleri uygulamak suretiyle, üstesinden gelemedikleri bir takım sorunlarını çözebilecekleri inancını taşımaktadırlar.

Tarih boyunca insanoğlunun yaşamında vazgeçilmez bir hammadde kaynağı olan ağaç malzemenin; günümüzde giderek azalan orman varlığı olması nedeniyle, daha verimli işlenmesi ve daha uzun süre kullanımı zorunlu hale gelmiştir. Demir ve çelik gibi yapı malzemeleri ile karşılaştırıldığında, yoğunluğunun düşük olmasına rağmen; kolay taşınabilir ve hafif bir malzemedir. Çeşitli yüklemelere karşı direncinin yüksek olması, kolay işlenmesi, işlenme sırasında enerji tüketiminin az olması, değişik renk ve desene sahip olması, ses, ısı ve elektriği az iletmesi, kimyasal maddelerden az etkilenmesi, renklendirme, vernikleme gibi yüzey işlemleri uygulanarak daha çekici hale getirilebilmektedir. Eskidikçe koyu renk ve güzel görünüm kazanması gibi nedenlerle ağaç malzeme, başta doğrama endüstrisi olmak üzere mobilya ve dekorasyonda tercih edilen bir materyal olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca günlük kullanımda da her türlü ev aletlerinde kullanılması ağacın tercih edilmesinin en önemli gerekçesidir. Ağaç malzemenin olumlu özelliklerinin yanı sıra organik bir malzeme olmasından kaynaklanan yanabilme özelliği, böcekler tarafından tahrip edilebilmesi, mantarlar tarafından çürütülebilmesi, havanın sıcaklık ve bağıl nemine bağlı olarak değişen rutubetine göre boyutlarını değiştirebilmesi ve güneş ışınlarının etkisiyle renginin solması onun sakıncalı özellikleri olarak kabul edilmektedir.

İnsanoğlunun beşikten mezara kadar hayatının bir parçası olan ağaç, Giresun yöresinde de hayatın tam anlamıyla bir parçası olmuştur. Giresun'da ağaç, doğanın cömertliğine rağmen günümüzde yeterince yararlanılmamaktadır. Yine de bölge insanı geçim kaynağı olan balığı, bir diğer geçim kaynağı olan fındık ve onun ağacının ince dallarından yaptığı çöte ile göl ve derelerden tutmuştur. Denizde ise ağaçtan yaptıkları takalarla balık avlamışlardır. Tarih boyunca evlerini ve araç gereçlerini doğanın bu mükemmel ürününden yararlanarak imal etmişlerdir. Serenti tipi evler, Hartama ile Külek, Yayık, ayrıca çeşitli ağaçlardan Beşik, Kaşık, Saz aletleri vs. araç-gereçleri doğanın güzelliğini bozmamak adına yapılmıştır. Ancak günümüzde maalesef kent beton binalarla doğaya uyum sağlamayan bir düzensiz şehirleşme biçimindedir. Çatısından duvarına ağaç malzeme kullanarak barınaklar yapan Karadeniz halkına bölge üniversitelerinin mutlaka öncü olması gerekmektedir.

Yok olmakta olan bu kültürel mirasımızın yani ekolojik el sanatlarımızın, başta üniversitemiz olmak üzere DOKAP, OGM gibi kurumlar tarafından envanter çalışmaları yapılmalı fotoğraf ve kamera çekimleri gerçekleştirilmelidir. Projemiz doğrultusunda hem fotoğraflama hem de kameraya çekimler gerçekleştirilmiştir. Ancak yeterli değildir ve daha geniş kapsamlı bir araştırma gerekmektedir.

Eko turizm çerçevesinde bu sanatları ve zanaatları icra edenlere ekonomik teşvikler verilmelidir. Mevcut araç-gereçlerin sergilenmesi ve pazarlanması ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır. Görele Güzel Sanatlar Fakültesi bünyesinde açılmış olan “Geleneksel Türk El Sanatları” bölümüne öğretim elemanı ve öğrenci alımı için aktif çalışma yapılmalıdır. Böylece bilimin de katkısı ile bu değerlerimiz hem ülke genelinde hem de dünyada tanıtılma olanağı bulabilecektir.

Arzumuz projemizin destekçisi olan Giresun Üniversitesinin bundan sonra yapacağı kurum binalarında doğayı dikkate alarak Giresun'un güzelliğine güzellik katacak şekilde inşa ettirmesi ve bu vesile ile şehre örnek olmasıdır. Özellikle “göz dolma sistemi ile geçmişte yapılmış bina yapımının dikkate alınması modern tekniklerle donatılarak gelenekselden modernizeye mantığıyla doğal görünümlü kurum binalarının yapılması kanaatimizce mümkündür. Bunun örneği Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Binası ve Denizcilik Yüksek Okulu gibi yörenin doğal ortamına uygun, görsel zevk ve yapı malzeme, inşaat teknikleri kullanılmalıdır.

Bu çalışmada sonraki çalışmalara bir kaynak olmanın yanında daha spesifik konulara dikkat çekme amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Ayrbayev, A. (2002). Massagetler Hakkında Eski Kaynaklar. Türkler, C. 1, Ankara: Yeni Türkiye Yay., s. 632.
- Eliade, M. (1951) *Le Chamanisme Et Les Techniques Archaïques de Extase*, Paris: Payot.
- , (1992). İmgeler ve Simgeler. Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara.
- , (2003). Dinler Tarihine Giriş. Çev. Lale Arslan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Demir, N. (2005). Orta Ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- İnan, A. (1972). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara.
- Esin, E. (1976). Ötüken Yış (Türk Sanatında Ağaçlı Dağ Hakkında Notlar). Atsız Armağanı, İstanbul.
- İltar, G. (2011). *Giresun İli Kentsel Konut Mimarisi*. Basılmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökdağ, B. A. ve Kuruca, N. (1998). Giresun'daki Eski Türk İnançlarının İzleri. *Giresun Kültür Sempozyumu*, İstanbul, 431-436.
- Granger, F. (1931). Vitruvius: On Architecture, Vol. I, London.
- Kuruca, N. ve Çelik, A. (2000), Şebinkarahisar'daki Halk İnanmaları. I. *Şebinkarahisar Tarih ve Kültür Sempozyumu*, İstanbul: Şebinkarahisar Belediyesi Yay., 334-354.
- Ksenophon, (2011). Anabasis (Onbinlerin Dönüşü). Çev. Oğuz Yarlığaş, İstanbul: Kabalcı Yay.
- Marsadolov, L. S. (2002). Milattan Önce IX-VII. Yüzyıllarda Sayılan Altay Göçebeleri. Türkler, C. 1, Ankara.
- Rasonyı, L. (1971). Tarihte Türklük. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Sever, R. ve Koca, H. (2002). Giresun Ormanları ve Başlıca Sorunlar. *Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun*, 7 Haziran 2002, s.118-128.
- Slivnik, L. (1997). Vitruvius' Biography. Prostor, vol. 5, Zagreb.
- Strabon (1987). Anadolu Coğrafyası XII. Çev. Adnan Pekman, İstanbul.
- Şen, N. (1967). Rize'den Beş Ev. İstanbul: İTÜ Yayınları.
- Ocak A. Y. (1983). Bektaři Menakıpnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri. İstanbul.
- Ögel, B. (1971). Türk Mitolojisi. Ankara.
- , B. (1991). Türk Kültür Tarihine Giriş. C. 3, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Özen, K. (1991). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Nisan 90, S. 65, İstanbul.
- Togan, A. Z. V. (1981). Umumî Türk Tarihine Giriş. İstanbul: Enderun Kitabevi Yay.
- Yund, K. (1947). (Prehistorik ve İlk çağlarda) Türklerde Ağaç Medeniyeti. Ankara.

